

บทความ เรื่อง ภาวะผู้นำทางวิชาการของศึกษานิเทศก์กับคุณภาพการศึกษา

โดย ว่าที่ พันตรี สุรเดช รอดจินดา รองผู้อำนวยการสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาขอนแก่น เขต 1

“ถ้าคิดจะปรับปรุงการศึกษาระดับศึกษานิเทศก์ของคุณดีขนาดไหน” และ “ถ้าคุณยังไม่แน่ใจว่าศึกษานิเทศก์ของคุณดีหรือไม่ดี คุณต้องทำให้ศึกษานิเทศก์ดีก่อน ค่อยมาพูดถึงเรื่องการปรับปรุงคุณภาพการศึกษา” เป็นคำกล่าวของท่าน ดร.ก่อ สวัสดิพิพาณิชย์ ขณะดำรงตำแหน่งเป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการได้บรรยายพิเศษ เรื่อง ศึกษานิเทศก์กับการพัฒนาการศึกษา สำหรับหัวหน้าหน่วยศึกษานิเทศก์จังหวัดทั่วประเทศ และศึกษานิเทศก์ สปช. เมื่อวันที่ 27 มิถุนายน 2534 จะเห็นได้ว่า ศึกษานิเทศก์เป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญในการพัฒนาคุณภาพการศึกษา แต่ศึกษานิเทศก์ที่ดีนั้นจะต้องมีภาวะผู้นำทางวิชาการด้วย จึงจะสามารถพัฒนาคุณภาพการศึกษาให้บรรลุวัตถุประสงค์ตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานได้ จากนโยบายการปฏิรูปการศึกษาของกระทรวงศึกษาธิการในทศวรรษที่สอง พ.ศ. 2552-2561 ได้ดำเนินการหลายอย่าง เช่น การพัฒนาคุณภาพและมาตรฐานการศึกษาและการเรียนรู้ การเพิ่มโอกาสทางการศึกษาอย่างทั่วถึงและมีคุณภาพ การส่งเสริมการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนในการบริหารจัดการศึกษา การประกาศใช้หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ.2551 การบริหารโดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน (School-Based Management) การกระจายอำนาจจากส่วนกลางไปยังคณะกรรมการ สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาและสถานศึกษา ในด้านวิชาการ ด้านการงบประมาณ ด้านการบริหารงานบุคคล และด้านการบริหารทั่วไป ที่สำคัญคือการประกาศกฎกระทรวงว่าด้วยระบบ หลักเกณฑ์ และวิธีการประกันคุณภาพการศึกษา พ.ศ. 2553 เพื่อเป็นหลักประกันคุณภาพการศึกษาให้กับนักเรียนและผู้ปกครองนั้น จุดมุ่งหมาย “เพื่อคุณภาพเด็กไทย คิดเป็น ทำเป็น แก้ปัญหาได้ ก้าวไกลสู่สากล เป็นพลเมืองที่สมบูรณ์” ซึ่งการดำเนินงานเพื่อให้บรรลุจุดหมายดังกล่าวอยู่ภายใต้การบริหารจัดการของสถานศึกษาประกอบด้วย ผู้อำนวยการ โรงเรียน ครูและบุคลากรทางการศึกษา ภายในโรงเรียนเป็นสำคัญ หากบุคลากรที่อยู่ในสถานศึกษามีความรู้ ความสามารถ เชื่อมั่นว่านักเรียนย่อมมีคุณภาพตามจุดมุ่งหมาย ดังนั้น ครูจึงเป็นหัวใจของระบบการศึกษาที่มีคุณภาพ ถ้าครูไม่มีคุณภาพ การศึกษาก็ไม่มีคุณภาพ (วรากรณ์ สามโกเศศ : 2551) ผู้ทำหน้าที่ในการขับเคลื่อนการปฏิรูปการศึกษาให้ประสบความสำเร็จนอกจากบุคลากรในสถานศึกษาตามที่กล่าวมาแล้ว ยังมีตำแหน่งศึกษานิเทศก์ที่เป็นบุคคลที่ไม่ค่อยได้รับการกล่าวถึงมากนักในผลความสำเร็จของการศึกษา โดยเฉพาะอย่างยิ่งการขับเคลื่อนงานวิชาการ ด้านการนิเทศ กำกับ ติดตาม วัดผล และประเมินผลการศึกษาของโรงเรียน ซึ่งงานวิชาการนั้นถือว่าเป็นภารกิจหลักของการจัดการศึกษา ศึกษานิเทศก์จึงต้องมีความรู้ ความสามารถมากกว่าผู้อำนวยการ โรงเรียน ครูและบุคลากรทางการศึกษาในส่วนที่เกี่ยวข้องกับงานวิชาการจึงจะสามารถทำหน้าที่นิเทศ กำกับ ติดตาม วัดผลและประเมินผลการศึกษาในสถานศึกษาได้ ศึกษานิเทศก์จึงต้องมีสมรรถนะหรือมาตรฐานการปฏิบัติงานในวิชาชีพของศึกษานิเทศก์ตามที่คณะกรรมการคุรุสภากำหนด ได้แก่ **มาตรฐานความรู้**

มาตรฐานประสบการณ์วิชาชีพ มาตรฐานการปฏิบัติงาน (ราชกิจจานุเบกษา 8 มิถุนายน 2549: 282-288) และศึกษานิเทศก์จะต้องมีภาวะผู้นำทางวิชาการ (ก่อ สวัสดิพิพาณิชย์ : 2534)

จากการรวบรวมผลงานของนักวิชาการในทัศนะที่เกี่ยวกับภาวะผู้นำทางวิชาการ โดยสังเคราะห์จากเอกสารต่างประเทศ มีดังนี้

Rutherford (1985) ให้แนวคิดเกี่ยวกับลักษณะและพฤติกรรมภาวะผู้นำที่มีประสิทธิภาพต่อนักเรียนและโรงเรียนว่า 1) สามารถมองเห็นและระบุได้อย่างชัดเจนว่าตนเองต้องการให้โรงเรียนเป็นอย่างไร การมองเห็นนี้จะมุ่งที่ความต้องการของเด็ก 2) สามารถถ่ายโยงจากสิ่งที่มองเห็นนั้นมากำหนดเป็นเป้าหมายของโรงเรียนได้ และคาดหวังให้ครู นักเรียน และบุคลากรอื่นๆ เข้าใจเป้าหมายตรงกัน 3) สามารถทำให้โรงเรียนเกิดความก้าวหน้าอย่างต่อเนื่อง 4) เข้าไปมีส่วนร่วมในการสนับสนุนการปฏิบัติงานของบุคลากร และปรับปรุงแก้ไขเมื่อเกิดความจำเป็น

Hallinger and Murphy (1985) กำหนดองค์ประกอบของพฤติกรรมภาวะผู้นำทางวิชาการไว้ 11 ประการ เพื่อพัฒนานักเรียน โรงเรียน และวิชาชีพ ได้แก่ 1) การกำหนดเป้าประสงค์ของโรงเรียน 2) การสื่อสารเป้าประสงค์ของโรงเรียน 3) การนิเทศและการประเมินผลด้านการเรียนการสอน 4) การประสานงานด้านการใช้หลักสูตร 5) การตรวจสอบความก้าวหน้าของนักเรียน 6) การควบคุมการใช้เวลาในการสอน 7) การตรวจภาพลักษณ์ที่ดีของโรงเรียน 8) การจัดให้มีสิ่งจูงใจกับครู 9) การส่งเสริมในการพัฒนาวิชาชีพ 10) การพัฒนาและการสร้างมาตรฐานด้านวิชาการ 11) การจัดให้มีสิ่งที่ส่งเสริมสภาพการเรียนรู้

Trusty (1986) กำหนดองค์ประกอบพฤติกรรมผู้บริหารสถานศึกษาในฐานะที่เป็นผู้นำทางวิชาการไว้ 17 ประการ เพื่อพัฒนานักเรียน โรงเรียน และวิชาชีพ ได้แก่ 1) ส่งเสริมให้ครูได้พัฒนาเป้าหมายและวัตถุประสงค์ทางวิชาการของสถานศึกษา 2) ส่งเสริมให้ครูนำเป้าหมายและวัตถุประสงค์ทางวิชาการของสถานศึกษาไปปฏิบัติ 3) สร้างความเชื่อมั่นว่ากิจกรรมของสถานศึกษาและของห้องเรียนสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของสถานศึกษา 4) สร้างความเชื่อมั่นว่าโครงการทางวิชาการของสถานศึกษาเป็นผลมาจากการวิจัยและการปฏิบัติทางการศึกษา 5) มีการวางแผนร่วมกับคณะครูเกี่ยวกับโครงการต่างๆ ทางวิชาการเพื่อบรรลุความต้องการของนักเรียน 6) ส่งเสริมให้ครูนำโครงการทางวิชาการไปปฏิบัติ 7) ปฏิบัติงานร่วมกับคณะครูในการประเมินโครงการทางวิชาการของโรงเรียน 8) ติดต่อสื่อสารกับครูและนักเรียนด้วยคาดหวังที่สูงในด้านมาตรฐานทางวิชาการ 9) ในการสนับสนุนในการจัดกิจกรรมทางสังคมของนักเรียน 10) ในการสนับสนุนในการจัดกิจกรรมเพื่อสร้างเสริมเขาวิปัญญาของนักเรียน 11) มีการจัดสรรเวลาเพื่องานวิชาการร่วมกับครูไว้อย่างชัดเจน 12) ให้ความร่วมมือกับนักเรียนในการกำหนดระเบียบเพื่อแก้ปัญหาด้านวินัย 13) ร่วมกับนักเรียนให้มีการนำระเบียบกฎเกณฑ์ที่สร้างขึ้นมากำหนดด้านวินัย 14) ร่วมมือกับคณะครูให้มีการนำระเบียบกฎเกณฑ์ที่สร้างขึ้นมากำหนดปัญหาด้านวินัยของนักเรียน 15) มีการปฐมนิเทศคณะครูเกี่ยวกับโครงการของสถานศึกษา 16) มีการประเมินผลการปฏิบัติงานของครูอย่างยุติธรรม 17) ช่วยเหลือครูในการพัฒนาระบบงาน เพื่อให้มีความก้าวหน้าทางวิชาชีพ

Weber (1987) ได้รวบรวมงานวิจัยที่ศึกษาเกี่ยวกับพฤติกรรมภาวะผู้นำทางวิชาการ ได้สรุปคุณลักษณะที่สำคัญ ดังนี้ 1) มีการตั้งเป้าหมายทางวิชาการ 2) ใช้การประสานงานมากกว่าการบังคับในการที่จะให้บรรลุเป้าหมายทางวิชาการ 3) มีความรู้ในการที่จะคัดเลือกและให้คำแนะนำแก่ครู 4) ใช้เวลาในด้านวิชาการอย่างคุ้มค่า 5) มีการติดตามและประเมินผลโครงการเกี่ยวกับการเรียนการสอน

DeRoche (1987) สรุปลักษณะที่สำคัญของครูใหญ่ในฐานะผู้นำทางวิชาการ ได้แก่ 1) เน้นงานวิชาการ 2) จัดให้มีการนิเทศด้านการเรียนการสอน 3) มีการติดตามประเมินผลการทำงานของครู 4) สนับสนุนการพัฒนาครู 5) สร้างทีมงานที่ดี และกระตุ้นให้มีการตัดสินใจแบบมีส่วนร่วม 6) มีการประเมินผลความก้าวหน้าของนักเรียนอย่างต่อเนื่อง 7) พัฒนาหลักสูตร การเรียนการสอนให้ได้มาตรฐาน

Anderson and Pigford (1987) ให้ข้อเสนอแนะแนวทางปฏิบัติเพื่อให้ผู้บริหารสถานศึกษาสามารถพัฒนาตนเองให้เป็นผู้นำทางวิชาการได้ ดังนี้ 1) มีใจมุ่งมั่นและเจตนาอย่างแน่วแน่ที่จะเป็นผู้นำทางวิชาการด้วยวิญญูณของการแสวงหาการเปลี่ยนแปลงให้เกิดขึ้นในสถานศึกษา 2) มีการกระจายอำนาจความรับผิดชอบในงานให้ตรงตามความถนัดและความสามารถของแต่ละคน 3) เปิดโอกาสให้ครูมีการสังเกตการสอนระหว่างเพื่อนครูด้วยกันบ้าง การเปิดโอกาสให้ครูด้วยกันจะช่วยให้รู้ว่าครูที่ดีควรจะมีบทบาททางวิชาการหรือการสอนอย่างไร และจะช่วยให้ผู้บริหารได้รับความร่วมมือจากครูด้วยความประทับใจต่อการที่มีผู้สังเกตการณ์สอน วิธีการเช่นนี้จะช่วยเพิ่มพูนความรู้ความสามารถและทักษะในการเป็นผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษาได้เป็นอย่างดี 4) สร้างความคาดหวังไว้ให้แก่ครูทุกคนว่าผู้บริหารสามารถสอนได้ มิใช่ถนัดแต่การบริหารงานเท่านั้น ผู้บริหารสถานศึกษาที่ใช้เวลาในการเยี่ยมชมชั้นเรียนมากเท่าไร ก็จะช่วยให้ความเชื่อมั่นในการเป็นผู้นำทางวิชาการได้มากขึ้นเท่านั้น และคร่อมอบให้นักเรียนทำ หรือจากการทำข้อสอบของนักเรียน 5) สังเกตพฤติกรรมการสอนของครูในชั้นเรียน วิธีการที่จะรู้ว่าครูสามารถนำบันทึกการสอนไปสู่การปฏิบัติได้อย่างไรนั้น ก็ด้วยการสังเกตการณ์ปฏิบัติของครูในชั้นเรียน แต่ถ้าผู้บริหารไม่สามารถสังเกตการณ์สอนของครูได้ก็อาจจะดูได้จากโครงการเรียนของนักเรียนจากการบ้านที่คร่อมอบให้นักเรียนทำ หรือจากการทำข้อสอบของนักเรียน 6) สื่อสารให้ครูเข้าใจว่า เวลาของผู้บริหารนั้นมีค่า ดังนั้นการประชุมครูจึงควรมีเฉพาะเท่าที่จำเป็น 7) ใช้เวลาว่างเข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ เพื่อการพบปะสังสรรค์กับคณะครู ผู้บริหารสถานศึกษาบางคนพบว่า เวลาโรงเรียนเลิกแล้วหรือเวลาช่วงเช้าก่อนครูเข้าห้องเรียนเป็นเวลาที่เหมาะสมที่สุดในการพบปะสังสรรค์กับครู 8) ฝึกฝนทักษะการเป็นตัวของตัวเองโดยไม่ยอมอยู่ภายใต้อิทธิพลของใคร การพบปะสังสรรค์ไม่ควรทำเพื่อใครคนใดคนหนึ่งโดยเฉพาะ การรู้จักเลือกเพื่อนที่จะไม่ปฏิบัติตามใครคนใดคนหนึ่งนั้นเป็นกลยุทธ์อย่างหนึ่งของผู้บริหาร แต่ควรเลือกใช้เป็นบางครั้งบางคราว ด้วยการพิจารณาอย่างสุ่มรอบคอบ 9) ควรใช้เวลาส่วนหนึ่งในการอ่านหนังสือที่เกี่ยวข้องกับการเรียนการสอน ผู้บริหารสถานศึกษาที่ประสบความสำเร็จควรจะทำควบคู่กันกับผลงานของนักวิชาการทั้งหลาย ซึ่งจะช่วยให้เข้าใจเนื้อหาและมโนทัศน์ทางวิชาการที่ได้จากการอ่านหนังสือนั้นได้เป็นอย่างดี 10) ควรปฏิบัติ งานด้านทักษะต่างๆ ที่จำเป็นในการเสริมสร้างภาวะผู้นำทางวิชาการให้มีคุณค่าต่อวิชาชีพ ทักษะที่สำคัญเหล่านี้ ได้แก่ การสังเกตการณ์สอนในชั้นเรียน การนิเทศแบบคลินิก การบริหาร

เวลา และการเสริมสร้างทักษะเหล่านี้ก็นับเป็นทักษะที่จะช่วยให้ผู้บริหารพัฒนาตนเองให้มีความสามารถในการเป็นผู้นำทางวิชาการได้

Davis & Thomas (1989) กล่าวว่า ภาวะผู้นำทางวิชาการคือ ความสามารถในการบริหารคน ให้ทำกิจกรรมทางด้านวิชาการให้บรรลุผล ซึ่งจะมีผลต่อการเรียนการสอนสำหรับนักเรียน และยังได้กำหนดองค์ประกอบของพฤติกรรมภาวะผู้นำทางวิชาการไว้ 8 ประการ คือ 1) การกระตุ้นให้ครูมีความตระหนักและเห็นด้วยในการพัฒนาโรงเรียนและคาดหวังในผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนที่สูงขึ้น 2) การใช้กลยุทธ์เพื่อปรับปรุงงานวิชาการให้เป็นรูปธรรม 3) การสร้างสิ่งจูงใจและใช้ระบบการให้รางวัลแก่นักเรียนและครูที่มีการปฏิบัติงานยอดเยี่ยม 4) การติดตามดูแลความก้าวหน้าด้านวิชาการ 5) การใช้ทรัพยากรบุคคลและวัสดุอย่างสร้างสรรค์ 6) การสร้างสภาพแวดล้อมโรงเรียนให้ปลอดภัยและเป็นระเบียบ 7) การติดตามดูแลการปฏิบัติการสอนของครู 8) การสังเกตการณ์สอนของครูและให้ข้อมูลย้อนกลับ

Wildy & Dimmock (1989) กล่าวว่า ภาวะผู้นำทางวิชาการ ประกอบด้วยภาระงานที่สำคัญในการกำหนดเป้าหมายการดำเนินงานของโรงเรียน การเตรียมสื่อวัสดุที่จำเป็นในกระบวนการเรียนการสอน กำกับนิเทศติดตามครู เป็นคณะกรรมการอำนวยการหรือประสานงานส่งเสริมสัมพันธภาพของครู

Weber (1996) กล่าวถึง ภาวะผู้นำทางวิชาการคือ 1) การให้คำนิยามพันธกิจของโรงเรียน ควรจะเกิดจากการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ได้แก่ ครู นักเรียน และผู้ปกครอง โดยเปิดโอกาสให้ได้มีส่วนในการอภิปรายแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับภารกิจและความคาดหวังของโรงเรียนเพื่อนำไปสู่การกำหนดเป็นพันธกิจร่วมของโรงเรียนต่อไป 2) การจัดการหลักสูตรและการสอน จะต้องมีความสอดคล้องกับพันธกิจของโรงเรียน โดยการให้คำปรึกษา การนิเทศในชั้นเรียน มีการกำกับติดตามการเรียนการสอนให้ เป็นไปตามพันธกิจของโรงเรียน การจัดหาและสนับสนุนให้มีการนำนวัตกรรมและวิธีการหรือกระบวนการปฏิบัติที่ดีที่สุด (best practices) ในการเรียนการสอนตลอดจนการจัดหาและสนับสนุนให้มีการนำข้อมูลสถิติ มาใช้เพื่อพัฒนา การเรียนการสอนด้วย 3) การส่งเสริมบรรยากาศทางบวกในการเรียนรู้ ได้แก่ การส่งเสริมบรรยากาศที่ดีในการเรียนรู้โดยการสื่อสารให้ทราบถึงเป้าหมายของโรงเรียน การตั้งความคาดหวังต่อโรงเรียนไว้สูง และการจัดสิ่งแวดล้อมให้เอื้อต่อการเรียนรู้ของผู้เรียนนั่นเอง 4) การสังเกตและการปรับปรุง การเรียนการสอนเป็นการสร้างโอกาสปฏิสัมพันธ์ทางวิชาชีพ จะช่วยให้โอกาสในการพัฒนาวิชาชีพทั้งผู้สังเกตและผู้ถูกสังเกต 5) การประเมินโปรแกรมการเรียนการสอน เช่น การริเริ่มและช่วยเหลือในการวางแผน การออกแบบ การใช้ การวิเคราะห์ และการประเมินผลเกี่ยวกับประสิทธิผลของหลักสูตร

Sheppard (1996) ได้สังเคราะห์ผลงานวิจัยเกี่ยวกับพฤติกรรมความเป็นผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษาได้แก่ การที่ผู้บริหารสามารถปรากฏตัวตามที่ต่างๆ ของโรงเรียน สนใจในการพัฒนาวิชาชีพ และการนำนวัตกรรมทางการศึกษามาใช้

Bennett (1996) ทำการวิจัยโรงเรียนในเขตพื้นที่ สนับสนุนการพัฒนาทักษะการคิดวิเคราะห์ วิจัยของผู้บริหารใหม่อย่างไร พบว่า ผู้นำทางวิชาการต้องเป็นบุคคลที่มีทักษะในการวิเคราะห์วิจารณ์เรื่อง หลักสูตรและการสอน ผู้บริหารต้องมีทักษะในการบริหารองค์การ ซึ่งประกอบด้วยครู นักเรียน โดยส่งเสริม

ให้เกิดเจตคติที่ดีและบรรยากาศที่ดีในการเรียนรู้ให้การสนับสนุนคณะทำงาน มีความชัดเจนในการปฏิบัติงานต่างๆ ในโรงเรียน

Hoover (1998) กล่าวว่า การเรียนรู้เพื่อเป็นผู้บริหารที่มีภาวะผู้นำทางวิชาการมีความซับซ้อนหลากหลายมิติ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วในโลกยุคปัจจุบัน ผู้บริหารจำเป็นต้องเปลี่ยนพฤติกรรมตลอดจนมุมมองของตนเองให้สอดคล้องกับการชี้นำของครู นักเรียนและผู้ปกครองในการพัฒนาคุณภาพการเรียนการสอน เป้าหมายและแนวทางการแก้ปัญหา ได้กลายมาเป็นหลักสำคัญในการร่วมแรงร่วมใจปฏิบัติงานของทุกฝ่ายไม่ว่าจะเป็น ครู นักเรียนและผู้ปกครอง หัวใจสำคัญของภาวะผู้นำทางวิชาการคือ กระบวนการทุกขั้นตอนต้องนำไปสู่การเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ

McEwan (1998) เสนอขั้นตอนเป็นผู้บริหารของโรงเรียน 7 ขั้นตอน ได้แก่ 1) จัดทำและนำวัตถุประสงค์ของการสอนไปใช้ 2) ต้องสามารถทำงานวิชาการกับครูได้ 3) ต้องสร้างวัฒนธรรมและบรรยากาศที่นำไปสู่การเรียนรู้ 4) สื่อสารเกี่ยวกับวิสัยทัศน์ พันธกิจของโรงเรียน 5) ตั้งความคาดหวังที่สูงแก่ครู 6) พัฒนาการเป็นผู้นำครู 7) ต้องคงสภาพเจตคติเชิงบวก

Murphy (1999) กล่าวว่า ภาวะผู้นำทางวิชาการควรจะทำให้ความสำคัญในเรื่องหลักสูตรและการสอน ในการบริหารงานด้านการศึกษา และเขาได้ชี้ให้เห็นความสำคัญของหลักการบริหารที่ยึดเอาหลักสูตรเป็นแนวปฏิบัติโดย 1) จำนวนของเนื้อหา 2) การจัดเนื้อหา 3) การจัดเรียงลำดับเนื้อหา 4) ความชัดเจนและความลึกซึ้งของเนื้อหา 5) ความหลากหลายของวิธีการให้ความรู้ 6) การบ้านหรืองานบ้านที่มอบหมาย 7) การวางแผนแนวปฏิบัติของหลักสูตร 8) คุณภาพของจุดประสงค์

Seyfarth (1999) ได้กล่าวถึงความเป็นผู้บริหารของสถานศึกษาในฐานะผู้นำทางวิชาการว่า จะต้องมียุทธศาสตร์สำคัญในการมีมุมมองและแนวโน้มเกี่ยวกับหลักสูตร การประเมินผลการเรียนของนักเรียน การจัดโครงการที่มีความเหมาะสมกับเด็กที่มีความต้องการพิเศษ การประเมินผลการสอนของครูและการวางแผนสำหรับการพัฒนาครูมืออาชีพ

Kaiser (2000) กล่าวว่า ผู้นำทางวิชาการเป็นผู้ที่มีคุณสมบัติ ได้แก่ 1) ความรู้ความเข้าใจในทฤษฎี ปรัชญา ของหลักสูตรต่างๆ ที่ใช้ในโรงเรียน 2) มีความรู้ความเข้าใจในวิธีการสอนแบบต่างๆ 3) สนับสนุนให้ครูใช้นวัตกรรมการสอน 4) เป็นแบบอย่างที่ดีในเชิงวิชาการ 5) สนับสนุนและส่งเสริมความเป็นเลิศทางวิชาการของโรงเรียน 6) ส่งเสริมการจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ 7) นิเทศและกำกับให้การเรียนการสอนเป็นไปตามแผนการสอนที่กำหนดไว้

Yamada (2000) ได้แสดงแนวคิดเกี่ยวกับภาวะผู้นำทางวิชาการว่า อยู่บนพื้นฐานของความเชื่อ การตัดสินใจ ยุทธวิธีและเทคนิคเพื่อประโยชน์สูงสุดที่จะเกิดขึ้นเพื่อการเรียนการสอนในห้องเรียน ซึ่งความสำเร็จดังกล่าวจะเกิดขึ้นได้ขึ้นอยู่กับกระบวนการพัฒนาหลักสูตรการสอน วิธีการเรียนรู้ การใช้ภาวะผู้นำของผู้บริหารจะเป็นการสร้างโอกาสให้โรงเรียนเกิดการเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้นอีกด้วย

Brownell (2001) กล่าวถึง ภาวะผู้นำทางวิชาการว่า ทำอย่างไรที่ผู้บริหารและครูจะสามารถจัดการประสานงานในการทำงานที่โรงเรียน ไม่ใช่จะเรียนรู้ประสบการณ์การทำงานและผลสัมฤทธิ์ทางการ

เรียนของนักเรียนเท่านั้น แต่ยังคงดูแลเรื่องสภาพแวดล้อมด้วย ผู้บริหารจะต้องส่งเสริมหรือกระตุ้นครูทุกคนในด้านการเรียนการสอนให้ก้าวหน้า

Hoy and Hoy (2003) กล่าวเกี่ยวกับภาวะผู้นำทางวิชาการ ว่าควรเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นอย่างเต็มใจจากทั้งผู้บริหารสถานศึกษาและครู ครูจะจัดการเรียนการสอนในชั้นเรียน ครูมีความชำนาญด้านหลักสูตรและการสอน ผู้บริหารเป็นผู้รับผิดชอบในการสร้างบรรยากาศในโรงเรียนที่ช่วยให้มีการเรียนการสอนที่ดีที่สุด ดังนั้น ผู้บริหารจึงสร้างความเป็นมิตรกับครู โดยมีเป้าหมายเพื่อการปรับปรุงการเรียนการสอน ผู้นำทางวิชาการต้องใช้เวลาในชั้นเรียนในฐานะของผู้ร่วมงานและสนทนากับครูเกี่ยวกับการเรียนการสอน การปรับปรุงการเรียนการสอนและการเรียนรู้ที่เป็นกระบวนการอย่างต่อเนื่อง การสนทนาเชิงวิชาชีพและการพัฒนาเชิงวิชาชีพควรจะทำในการปรับปรุงการเรียนการสอน วิธีที่ผู้เรียนเรียนรู้ วิธีสอนที่เหมาะสมกับสถานการณ์ต่าง ๆ

Alig-Mielcarek (2003) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “A Model of School Success : Instructional Leadership, Academic Press, and Student Achievement” โดยสังเคราะห์ตัวแบบภาวะผู้นำทางวิชาการของ Hallinger and Murphy (1985); Murphy (1990); Weber (1996) ได้ข้อสรุปว่า ตัวแบบดังกล่าว มีความสอดคล้องและคล้ายคลึงกัน 3 ประการคือ การให้คำนิยามและการสื่อสารเป้าหมายร่วม (defines & communicates shared goals) การกำกับติดตามและการให้ข้อมูลป้อนกลับต่อกระบวนการสอนและการเรียนรู้ (monitors & provides feedback on the teaching and learning process) และการส่งเสริมการพัฒนาวิชาชีพทั้งโรงเรียน (promotes school wide professional development) ซึ่งจากการตรวจสอบกับข้อมูลเชิงประจักษ์และการพัฒนาแบบสอบถามเกี่ยวกับภาวะผู้นำทางวิชาการที่มีผลต่อความสำเร็จในการดำเนินงานของโรงเรียนได้ข้อคำถามเกี่ยวกับองค์ประกอบด้านภาวะผู้นำทางวิชาการ จำนวน 23 ข้อ

Blase and Blase (2004) ได้สังเคราะห์องค์ประกอบภาวะผู้นำทางวิชาการจากแนวคิดของ Hallinger and Murphy (1987) และ Sheppard (1996) ได้ข้อสรุปว่า พฤติกรรมภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารโรงเรียนพิจารณาได้จากองค์ประกอบย่อยๆ ดังนี้ 1) การจัดกรอบแนวคิดเป้าหมายของโรงเรียน 2) การสื่อสารเป้าหมายของโรงเรียน 3) การให้คำปรึกษาและการประเมินการเรียนการสอน 4) การประสานงานเกี่ยวกับหลักสูตร 5) การกำกับติดตามความก้าวหน้าของนักเรียน 6) การใช้เวลาในการเรียนการสอน 7) การส่งเสริมการพัฒนาวิชาชีพ 8) การบำรุงรักษา 9) การจัดสิ่งจูงใจให้ครูผู้สอน 10) การควบคุมมาตรฐานของวิชาการ และ 11) การจัดสิ่งจูงใจให้นักเรียน

ในการเป็นผู้นำทางวิชาการที่จะสามารถพัฒนาคุณภาพการศึกษาให้ดีขึ้น ตามแนวคิดของนักวิชาการที่ได้นำเสนอมานี้ ศึกษานิเทศก์จะต้องทำงานร่วมกับผู้บริหารโรงเรียน ครู และบุคลากรทางการศึกษาในโรงเรียนในการติดตาม ตรวจสอบ ประเมินผลและนิเทศการศึกษา ทั้งนี้เพื่อให้ผู้บริหาร ครู สามารถจัดกระบวนการเรียนการสอนเป็นไปตามหลักสูตรอย่างมีคุณภาพ อย่างไรก็ตามในการจัดการศึกษานั้นยังมีปัจจัยที่ทำให้คุณภาพการศึกษาไม่เป็นไปตามที่กำหนด ได้แก่ **ประการที่หนึ่ง ผู้เรียน** เป็นบุคคลสำคัญที่จะก่อให้เกิดคุณภาพขึ้นในตัวผู้เรียน ดังนั้น ผู้เรียนต้องมีความกระตือรือร้น เอาใจใส่ ใฝ่เรียนรู้ ใฝ่ถาม ใฝ่คิด

ไม่ติดตาม ไม่แสวงหา สร้างทางเลือกให้กับตนเองในการเรียนรู้ และหาวิธีการเรียนรู้ของตนเองให้ได้ว่า ขอบวิธีการเรียนรู้อย่างไร เรียนแล้วจึงจะเข้าใจได้รวดเร็ว ต้องมีความรับผิดชอบ ต้องมีเหตุผล ต้องให้ความร่วมมือกับครู กับเพื่อนเพื่อสร้างบรรยากาศที่ดีในการเรียนรู้ ไม่เป็นตัวทำลาย ไม่ก่อกวนให้กับการเรียนรู้ หากผู้เรียนสามารถปฏิบัติได้ก็จะเกิดการเรียนรู้มีคุณภาพ **ประการที่สอง พ่อ แม่ ผู้ปกครอง** เป็นปัจจัยที่สำคัญที่สุด เพราะอยู่ใกล้ชิดกับผู้เรียนมากที่สุด จะต้องเป็นผู้ช่วยเหลือครู ในการส่งเสริม สนับสนุน กำกับ ติดตามในทุกๆด้านที่เกี่ยวกับการเรียนการสอน รวมทั้งการอบรมคุณธรรมจริยธรรมให้แก่ นักเรียน หากพ่อแม่หรือผู้ปกครองให้ความสนใจและเอาใจใส่อย่างสม่ำเสมอเชื่อว่านักเรียนจะประสบผลสำเร็จในการเรียนอย่างมีคุณภาพ **ประการที่สาม ครู** เป็นปัจจัยที่สำคัญ เพราะครูมีหน้าที่จัดประสบการณ์ จัดกิจกรรม จัดแหล่งการเรียนรู้ ให้แก่ผู้เรียนได้รับรู้ เรียนรู้ ผ่านกระบวนการคิดมากที่สุด และการรับรู้โดยประสาทสัมผัสได้แก่ การได้ยิน/ฟัง (หู) การได้ดูได้เห็น (ตา) การได้กลิ่น (จมูก) การได้สัมผัส การลิ้มรส (ลิ้น) ทางกาย (มือ/ผิวหนัง) เป็นต้น ดังนั้น การจัดประสบการณ์ในแต่ละครั้ง ครูจำเป็นต้องหาช่องทางให้ผู้เรียนให้ได้มีโอกาสใช้ช่องทางดังกล่าวให้มากที่สุดเท่าที่จะมากได้ หากครูให้นักเรียนได้ลงมือปฏิบัติให้มากที่สุด และมีส่วนร่วมในกิจกรรมแล้วนักเรียนจะเรียนอย่างมีความสุข **ประการที่สี่ ผู้บริหารสถานศึกษา** เป็นปัจจัยอีกปัจจัยหนึ่งที่สนับสนุนครู ต้องให้กำลังใจครูผู้สอน ต้องคอยติดตาม ตรวจสอบ ประเมินผล และนิเทศภายในอย่างต่อเนื่องและตลอดเวลา เช่น ด้านงบประมาณ ด้านวัสดุอุปกรณ์สื่อการสอน เทคโนโลยีสารสนเทศที่จำเป็น ด้านแหล่งเรียนรู้ทั้งภายในและภายนอกสถานศึกษา รวมทั้งให้ขวัญกำลังใจ ผู้บริหารสถานศึกษา จะต้องให้มีพรหมวิหาร 4 ได้แก่ เมตตา กรุณา มุชิตา และอุเบกขา **และประการสุดท้าย บรรยากาศในสถานศึกษา** สถานศึกษาต้องแหล่งเรียนรู้ที่รู้สึกปลอดภัย สบายใจ ร่มรื่น เย็นสบาย มีแต่ความสดชื่น มีแต่ความสุข เมื่อเข้ามาในรั้วโรงเรียน ความเขียวขจี มีรั้วรอบขอบชิด มีปฏิสัมพันธ์ที่ดีต่อกันของผู้เรียนกับครู ทั้งโรงเรียน ผู้เรียนกับผู้เรียน ทำให้ผู้เรียนต้องการมาเรียนอย่างสม่ำเสมอและต่อเนื่อง ไม่หนีเรียน มีแหล่งเรียนรู้ภายในโรงเรียนมากมาย เช่น มีคอมพิวเตอร์ให้นักเรียนสืบค้นหาความรู้ทางวิชาการเพียงพอ มีป้ายนิเทศ ประกาศ สารสนเทศต่างๆ มีห้องปฏิบัติการครบทุกกลุ่มสาระการเรียนรู้ เพื่อให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ในสถานการณ์จริง สถานการณ์จำลอง ดังนั้น สถานศึกษาที่มีบรรยากาศดีที่เอื้อต่อการเรียนรู้ ย่อมได้เปรียบสถานศึกษาอื่นที่ไม่ให้ความสำคัญหรือสนใจ

ศึกษานิเทศก์จำเป็นต้องใช้ภาวะผู้นำทางวิชาการในการทำความเข้าใจให้ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องมีความรู้ ความเข้าใจ ในการเสริมสร้างบรรยากาศแห่งการเรียนรู้อย่างมีคุณภาพ ซึ่งเป็นเรื่องที่ไม่ง่ายนัก ดังนั้น มาตรฐานในวิชาชีพหรือสมรรถนะในการปฏิบัติงานของศึกษานิเทศก์จึงมีความแตกต่างจากวิชาชีพอื่นๆ จากมาตรฐานการปฏิบัติงานของศึกษานิเทศก์ตามที่คณะกรรมการคุรุสภากำหนด ซึ่งประกอบด้วย **มาตรฐานความรู้ มาตรฐานประสบการณ์วิชาชีพ และมาตรฐานการปฏิบัติงาน** เมื่อเทียบกับกรอบแนวคิดเกี่ยวกับองค์ประกอบหลักภาวะผู้นำทางวิชาการของ Glickman (1990) ที่ประกอบด้วย **องค์ประกอบด้านความรู้พื้นฐาน ด้านบทบาท และด้านทักษะ** จะเห็นว่ามีคุณสมบัติสอดคล้องกัน ซึ่งสามารถอธิบายได้ดังนี้

ด้านความรู้พื้นฐาน ตามมาตรฐานการปฏิบัติงานของศึกษานิเทศก์ตามที่คณะกรรมการคุรุสภา กำหนดใช้คำว่า **มาตรฐานความรู้** หมายความว่า ผู้ที่เป็นศึกษานิเทศก์จะต้องมีความรู้ไม่ต่ำกว่าปริญญาโท มีความรู้เกี่ยวกับการนิเทศ การบริหารจัดการศึกษา การวิจัยทางการศึกษา กลวิธีการถ่ายทอดความรู้ แนวคิด ทฤษฎีและผลงานทางวิชาการ การบริหารจัดการด้านเทคโนโลยีสารสนเทศเพื่อการศึกษา รวมทั้งคุณธรรม จริยธรรมสำหรับศึกษานิเทศก์ ทั้งนี้โดยผ่านการอบรมหลักสูตรการนิเทศการศึกษาตามที่ตามที่คณะกรรมการ คุรุสภารับรอง

ด้านบทบาท ตามมาตรฐานการปฏิบัติงานของศึกษานิเทศก์ตามที่คณะกรรมการคุรุสภา กำหนด ใช้คำว่า **มาตรฐานประสบการณ์วิชาชีพ** หมายความว่า โดยภาพรวมศึกษานิเทศก์มีหน้าที่เกี่ยวกับการติดตาม ตรวจสอบ ประเมินผลการศึกษา และนิเทศการศึกษา ผู้ที่จะทำหน้าที่ดังกล่าวจึงต้องมีประสบการณ์ด้านการปฏิบัติการสอนหรือดำรงตำแหน่งผู้บริหารสถานศึกษามาแล้วไม่น้อยกว่าสิบปี โดยมีผลงานและการเผยแพร่ผลงานทางวิชาการ มีความรู้ในหลักการและรูปแบบการนิเทศ วิธีการและกระบวนการนิเทศ กลยุทธ์การนิเทศการศึกษา การวิเคราะห์พฤติกรรมกรรมการนิเทศการศึกษา การสร้างทักษะในการนิเทศ การใช้กลยุทธ์ในการนิเทศ การนำนวัตกรรมมาประยุกต์ใช้ในการนิเทศ การควบคุมและการประเมินเพื่อการพัฒนาคุณภาพการศึกษา และการนิเทศภายในเป็นต้น ศึกษานิเทศก์ต้องดำเนินการและมีความรู้ในด้านต่างๆ ดังนี้ **ด้านนโยบายและการวางแผนการศึกษา** ได้แก่ ระบบและทฤษฎีการวางแผน บริบททางเศรษฐกิจ สังคม และการเมืองไทยที่มีอิทธิพลต่อการศึกษา แผนการศึกษาระดับชาติและระดับต่างๆ การวิเคราะห์และกำหนดนโยบายการศึกษา การวางแผนพัฒนาคุณภาพการศึกษา และการพัฒนาและประเมินนโยบายการศึกษา **ด้านการพัฒนาหลักสูตรและการสอน** ได้แก่ หลักสูตร การสร้างหลักสูตรสถานศึกษา หลักการพัฒนาหลักสูตร การจัดการเรียนรู้ จิตวิทยาการศึกษา การวัดและการประเมินผล และการจัดการศึกษาพิเศษ **ด้านการประกันคุณภาพการศึกษา** ได้แก่ การบริหารคุณภาพ การประกันคุณภาพการศึกษา มาตรฐานคุณภาพการศึกษา และกระบวนการประเมินคุณภาพภายในและภายนอกสถานศึกษา **ด้านการบริหารจัดการการศึกษา** ได้แก่ หลักและระบบขอบข่ายการจัดการศึกษา หลักการบริหารจัดการการศึกษาโดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน การปฏิรูปการศึกษา และกฎหมายและระเบียบที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษา **ด้านการวิจัยทางการศึกษา** ได้แก่ ระเบียบวิธีวิจัย กระบวนการวิจัย และการนำผลการวิจัยไปใช้ **ด้านกลวิธีการถ่ายทอดความรู้ แนวคิด ทฤษฎี และผลงานทางวิชาการ** ได้แก่ กลวิธีการนำเสนอความรู้ แนวคิด ทฤษฎีที่เหมาะสมกับการเรียนรู้ การเขียนรายงาน บทความ ผลงาน ผลการศึกษาค้นคว้า และอื่นๆ และการวิเคราะห์ วิจัยผลงานวิชาการอย่างสร้างสรรค์ **ด้านการบริหารจัดการเทคโนโลยีสารสนเทศ** ได้แก่ หลักการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ อินเทอร์เน็ต คอมพิวเตอร์ช่วยสอน ระบบมัลติมีเดียแบบปฏิสัมพันธ์ และสำนักงานอัตโนมัติ **ด้านคุณธรรม และจริยธรรมสำหรับศึกษานิเทศก์** ได้แก่ คุณธรรมและจริยธรรมสำหรับศึกษานิเทศก์ จรรยาบรรณของวิชาชีพศึกษานิเทศก์ และการบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดี

ด้านทักษะ ตามมาตรฐานการปฏิบัติงานของศึกษานิเทศก์ตามที่คณะกรรมการคุรุสภากำหนด ใช้คำว่า **มาตรฐานการปฏิบัติงาน** หมายความว่า ศึกษานิเทศก์ต้องมีทักษะในการปฏิบัติงานวิชาการ ซึ่งเป็นงานในหน้าที่ ได้แก่ การปฏิบัติกิจกรรมทางวิชาการเกี่ยวกับการพัฒนาการนิเทศการศึกษาเพื่อให้เกิดการพัฒนาวิชาชีพทางการศึกษา การตัดสินใจปฏิบัติกิจกรรมการนิเทศการศึกษาโดยคำนึงถึงผลที่จะเกิดแก่ผู้รับการนิเทศ การมุ่งมั่นพัฒนาผู้รับการนิเทศให้ลงมือปฏิบัติกิจกรรมจนเกิดผลต่อการพัฒนาอย่างเต็มศักยภาพ การพัฒนาแผนการนิเทศให้สามารถปฏิบัติได้เกิดผลจริง การพัฒนาและใช้นวัตกรรมการนิเทศการศึกษานให้เกิดผลงานที่มีคุณภาพสูงขึ้นไปเป็นลำดับ การจัดกิจกรรมการนิเทศการศึกษาโดยเน้นผลถาวรที่เกิดแก่ผู้รับการนิเทศ การรายงานผลการนิเทศการศึกษาได้อย่างเป็นระบบ การปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดี การร่วมพัฒนาการทำงานกับผู้อื่นอย่างสร้างสรรค์ การแสวงหาและใช้ข้อมูลข่าวสารในการพัฒนา การเป็นผู้นำและสร้างผู้นำทางวิชาการ และสร้างโอกาสในการพัฒนางานได้ทุกสถานการณ์

จากบทความดังกล่าว จึงอาจสรุปได้ว่า เป้าหมายสูงสุดในการจัดการศึกษาคือผู้เรียนมีคุณภาพ การศึกษา การจะพัฒนาคุณภาพการศึกษาให้เกิดผลดี บรรลุตามวัตถุประสงค์ของหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน นักเรียนมีคุณลักษณะที่พึงประสงค์ เป็นคนดี เป็นคนเก่ง และอยู่ร่วมกับสังคมอย่างมีความสุขนั้น เราควรต้องเริ่มต้นที่การพัฒนาศึกษานิเทศก์ให้มี**ความรู้ในด้านความรู้พื้นฐาน ด้านบทบาท และด้านทักษะ** ที่ใช้ในการปฏิบัติงานในตำแหน่งศึกษานิเทศก์ให้มีคุณภาพเสียก่อน เพื่อที่ศึกษานิเทศก์จะได้นำไปพัฒนาครูให้รู้จักใช้สื่อและนวัตกรรมการสอน ส่งผลไปยังคุณภาพการศึกษาของนักเรียน ซึ่งเป็นผลผลิตที่เกิดขึ้นจากการจัดการศึกษาต่อไป

บรรณานุกรม

- ก่อ สวัสดิพิพาณิชย์. (2534). การบรรยายเรื่อง **ศึกษานิเทศก์กับการพัฒนาการศึกษา สำหรับหัวหน้าศึกษานิเทศก์จังหวัดทั่วประเทศ และศึกษานิเทศก์ สปช.** วันที่ 27 มิถุนายน 2534 ณ โรงแรมเวียงใต้ กทม.
- ราชกิจจานุเบกษา (2549) เล่มที่ 123 ตอนที่ 56 ง ลงวันที่ 8 มิถุนายน 2549 กรุงเทพมหานคร สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี,
- วารกรณ์ สามโกเศศ. 2551, **ปัจจัยของคุณภาพการศึกษา** มติชนรายวัน 18 กันยายน พ.ศ.2551 ปีที่ 31 ฉบับที่ 11149
- Anderson, Lorin W. and Aretha B. Pigford. (1987). Removing Administrative Impediments to Instructional Improvement Efforts. Theory in to Practice. Newyork: McGrow-Hill.
- Bennett, K.S. (1996). An Investigation of School District Support in the Development of Critical Skills in New Principals. Ed.D Dissertation, University of the Pacific Stockton.

- Californai.
- Brownell, C.C. (2001). Teachers' Perceptions of School Principals as Instructional Leaders in reading. Ed.D Dissertation, Faculty of the Graduate School. University of the Pacific Stockton. Californai.
- Davis, Gray A. And Thomas, Margaret A. (1989). *Effective Schools and Effective Teacher*. Boston: Allyn and Bacon.
- Glickman, C.D. (1995). *Supervision of instructional a development approach*. 3 ed. Boston: Allyn and Bacon.
- Hallinger, P. and Murphy, J. (1985). Assessing the Instructional Management Behaviors of Principals. *Elementary School Journal*.
- Hoover, I.J. (1998). Leadership in the 21 Century. *Principal Management*, 9(2), 1-3.
- Hoy Anita W. and Hoy Wayne K. (2003). *Instructional Leadership A Learning-Centered Guide*. The United States of America. Allyn and Bacon.
- Kaiser, S.M. (2000). *Mapping the learning organization: Exproing a model of learning organization*. Ph.D. Dissertation, Louisiana State University, U.S.A.
- Murphy, J. (1990). *Instructional Leadership: Focus on Curriculum Responsibilities*. NASSP: Bulletin.
- McEwan, E.K. (2001). *Seven Steps to effective Instructional Leadership*. 3 ed. CA: Corwin Press.
- Sayfarth, J.T., (1999). *The principal: New leadership for new challenges*. New Jersey: Prentice-Hall, Inc.
- Sheppard, B. (1996). Exploring the Transformational Nature of Instructional leadership. *Alberta Journal of Educational Research*.
- Trusty, Fransis M. (1986). *Administration/Supervisor Career Leader Orientation Manual*. Nashville, Tennessee: Department of Education.
- Wildy, H. and Dimmock, C. (1993). Instructional Leadership in Primary and Secondary School. *Journal of Education Administration*.
- Yamada, Aaron T. (2000). *Elementary School Principals' Perception of Responsibilities and Competencies for Instructional Leadership*. Ed.D Dissertation, Faculty of the Graduate School. University of the Pacific Stockton. California.